

Дом Јована Цвијића
House of Jovan Cvijić

Завод за заштиту споменика културе града Београда
Cultural Heritage Preservation Institute of Belgrade

*Посртни венац израђен по жељи краља Александра
Funeral wreath ordered by King Alexander*

Дом Јована Цвијића

Јелене Ћетковић бр. 5

Споменик културе

Радни кабинет са музејском поставком
Cvijić's study, museum display

У дворишту куће у Улици Јелене Ћетковић бр. 5, расте једно племенито дрво, *Sophora Japonica Pendula* - јапански багрем. Колика му је лепота, јединственост и истрајност, толико је велико име и нашег научника Јована Цвијића који га је пре једног века у дворишту своје породичне куће засадио. У време када је кућа грађена Копитарева градина била је миран део Београда, с малим приватним кућама и баштама – градинама. Изградњом Прве варошке болнице у Улици Џорџа Вашингтона 1868. године, односно Планом парцелације и пресецања улица који је почетком 20. века израдила Београдска општина, започиње урбанизација овог, до тада неразвијеног дела града.

На месту где се налазила башта београдског митрополита Михаила, кијевског ђака и познате црквене историјске личности,

1907. године уређен је озелењен трг који 1924. године добија име по слависти Јернеју Копитару – Копитарева градина. Изглед који је тада формиран, није се до данас изменио. Крајем 19. века започиње подизање кућа. Чувени српски научници, књижевници, уметници, архитекте и трговци: Лаза Лазаревић, Љубомир Стојановић, Милан Антоновић, Петар Палавичини, Панта Тадић градили су на овом простору своје породичне куће и стварали јединствен амбијент грађанског Београда. Међу њима је био и научник Јован Цвијић.

Своју кућу је изградио према личној замисли и жељама, што се нескривено види у сваком детаљу. Гледајући је данас, можемо га замислити како у тишини седи за каменим столом у хладу багрема своје баште и пише о изворима и водопадима Источне Србије!

*Биста Јована Цвијића, дело вајара Владете Петрића
Bust of Jovan Cvijić by Vladeta Perić*

Рођен је 11. октобра 1865. године у Лозници. У родном граду започиње школовање, а затим наставља у Шапцу и Београду. Гимназијске дане проведене с друговима из разреда, будућим српским великанима, Михаилом Петровићем Аласом, Милорадом Митровићем, Јаковом Продановићем сликовито је Милован Витезовић описао у носталгичном роману о младости „Шешир професора Косте Вујића“.

Након завршене Велике школе у Београду 1888. године, као државни питаоца одлази на универзитет у Беч и студира физичку географију и геологију. Докторирао је 1893. године са тезом „Das karstphänomen“, коју је чувени британски научник Арчибалд Гици представио као „заставничко дело“ светске географије. И данас се сматра најтемељнијом студијом о морфолошко–хидролошким проблемима, и сврстава Јована Цвијића у темељиваче карстологије. По повратку из Беча, са непуних 28 година постаје редован професор Велике школе и започиње своју предану истраживачку мисију.

Научни рад којим се Јован Цвијић бавио четири деценије био је свестран и комплексан. Прешао је преко 500.000 км² углавном пешице и на коњу. Пропутовао је Балканско полуострво, Лужне Карпате и Малу Азију што је резултирало бројним научним радовима. Захваљујући својој природи, оштроумности и надасве научном духу

сакупљао је податке о крајевима, људима, обичајима, социјалним и психолошким карактеристикама, миграцијама непрестано испитујући географске, историјске и друштвене међусобне условљености. Био је првенствено географ али га у своје редове убрајају и геолози, етнолози, етнопсихолози, социолози и историчари. Од 14 томова Сабраних дела, једно од најзначајних је „Балканско полуострво“, штампано у Паризу 1918. године. Био је почасни члан десетак иностраних академија, покретач многих светских скупова, носилац бројних медаља за научни допринос. На улазу у Краљевско географско друштво у Лондону у бронзи је уклесано његово име. Остао је запамћен као један од најзнаменитијих и најпознатијих српских научника.

Највећи део живота Јован Цвијић провео је у породичном дому у Улици Јелене Тетковић бр. 5, у ком је и умро 16. јануара 1927. године. Као и већину кућа на Копитаревој градини, саградио ју је познати грађевинар Сретен Стојановић 1905. године. Складних пропорција типичан је пример периферијских кућа Београда с краја 19. и почетка 20. века. Кућа је једноставна, без много раскоши, по мери скромног човека као што је био њен власник. Низ Улицу Јелене Тетковић је стилизована ограда од кованог гвожђа, кроз чију капију се несметано улази у омање двориште, у чијем се задњем делу налази летња кухиња из времена градње. У зеленило баште постављена је биста научника, дело Владете Петрића из 1965. године. Приземна кућа с мањим бочним тремом, који истовремено служи и као главни улаз, заузима доминантну угаону позицију и заједно са суседним кућама чини јединствен стилски и архитектонски ансамбл. Сведено обликоване фасаде са шест великих прозора носе класичну академску поделу са штуко венцима и флорално–геометријском пластиком неоренесанских мотива.

Од 1967. године у кући се налази Меморијални музеј Јована Цвијића, који чува аутентична сведочанства о животу и раду великог научника. Експонати су разноврсни – од бележница, писама, рукописа, географских карти, атласа, књига до бројних диплома, медаља, етнографске збирке, намештаја, посмртног венца нарученог по жељи краља Александра.

Ентеријер чини улазни хол, предсобље, радни кабинет, салон за примање, салон госпође Љубице и трпезарија, која је данас прилагођена музејској поставци научникове документације. У свакој просторији налази се оригинални намештај и низ личних предмета које је научник користио у свакодневном животу. Салонска гарнитура од јаворовог дрвета пресвучена тканином с народним везом необично fine технике ткања, пиротски ћилим, завесе од црвеног атласа, бошче на зиду, портрет Цвијића који је насликао Урош Предић

само су фрагмент овог несвакидашњег градског ентеријера који приказује прагматичног научника у светлу уметничког сензибилитета.

Јединствену уметничку целину, изузетне вредности, представља унутрашња декорација, рад младог уметника Драгутина Инкиострија Медењака, великог научноковог пријатеља. Неухватљива уметничка слобода овог, изнад свега аутентичног, ствараоца водила га је од Фиренце до Прилепа, на изворе различитих култура и традиција. Од самоуког сликара и ватреног браниоца националне уметности до професора на Уметничко–занатској школи који је оставио за собом бројна дела, нажалост многим непозната. Од зидних декорација у Министарству финансија, Народној банци, Коларчевој пивници, Народном позоришту, преко нацрта за украсе на иконостасу панчевачке цркве, илустрација за корице дечијих школских књига, златарских радова, до разних типова мобилијара. Желећи да српску уметност препороди кроз модерну стилизацију, без опонашања страних стилова и праваца, сакулао је на својим многобројним путовањима народне мотиве аутохтоног карактера и касније их користио у свом раду.

Доласком нових уметничких праваца у нашу средину, почетком треће деценије прошлог века, интересовање за „национални стил“ је јењавало, а самим тим и за његове представнике. Инкиостри западауматеријалноскудицу праћену здравственим проблемима. Дочекује своје последње дане радно као хонорарни наставник за дрворез и орнаментику у Београду. Умире у највећој беди 16. септембра 1942. године. Сахрана је обављена о трошку Општине, пошто у кући није било новца.

Свој лични уметнички печат овај врсни декоратер, сликар, теоретичар, етнограф и педагог остављао је у многим београдским кућама. Кућа Јована Цвијића са целокупном зидном декорацијом, деловима намештаја и појединим предметима једна је од ретких која нам пружа непосредно уживање у делу талентованог ствараоца. Декорација на зиду је

*Личне ствари научника, део сталне музејске поставке
Cvijić's personal items, part of museum display*

*Анероид, мерач надморске висине
Aneroid barometer (device for measuring atmospheric pressure)*

Детаљи рељефних зидних композиција,
дело уметника Драгутина Медењака Инкиострија
Wall ornaments by Dragutin Inkiostri Medenjак

Чивилук, рад уметника Драгутина Медењака Инкиострија
Coat stand designed by Dragutin Inkiostri Medenjак

сачувана у холу, предворју и Цвијићевој радној соби. Рађена је техником al secco и до данас је неоштећена, сем боја које су изгубиле своју свежину. По завршетку Другог светског рата, од укупно пет просторија, две су пресвучене тапетима. Зидне површине и таванице прекривене су међусобно прожетим мотивима народне орнаментике и спиралне сецесијске декорације, уклопљеним у архитектонску форму. Наспрам главног улаза у кућу, својом доминантношћу издваја се рељефна зидна композиција орла с чекићем у канџама како раширених крила лети над Земљином куглом. У прихваћеној интерпретацији у њој се препознаје симбол куће и његовог домаћина. У следећој просторији – предсобљу где је и мермерна биста научника, дело вајара Марка Брежанина, смештена уз осликану таваницу мудрује фигура сове с књигом на крилима и чекићем у канџама, окружена штуко орнаменталном декорацијом. Поред осликавања ентеријера, Инкиостри је дизајнирао каљеве пећи у собама и намештај који је израђивала Уметничко–столарска радионица „Светозар Влајковић“.

Спој медитеранског духа (пореклом Италијан) и мотива Шумадије, Херцеговине и Босне као инспирација у осликавању куће 1908. године, говоре о разумевању и поверењу које је Јован Цвијић имао у младог уметника, пружајући му могућност да уметнички репрезентује карактер народног изражавања у областима које је научник обрађивао. Обрађајући се једним писмом Јовану Цвијићу током радова у кући, Инкиостри је написао : “... Сваки дан стварам нешто ново и лепо, а више свега чисто народно, тако да ће се обистинити оно што сте рекли.”

Још за живота Јован Цвијић је тестаментом кућу у тада Теодосијевој улици бр. 5 оставио својој вољеној жени Љубици до краја њеног живота, а потом на трајно коришћење Задужбини Јована Цвијића. Научни допринос светских размера, изузетан педагошки утицај на генерације наших географа и етнолога, аутентичан амбијент у ком је стварао и умро научник, уметничко дело Драгутина Инкиострија Медењака, и на крају простор Копитареве градине представљају споменичке вредности Дома Јована Цвијића.

Литература:

- Лазар Трифуновић, „Стара и нова уметност“ Зограф 1969. година, стр. 44-45.
Христина Лисичић, „Драгутин Инкиостри – Медењак“ Зборник за ликовне уметности I.
Јован Цвијић, „Аутобиографија и други списи“ приредио Владимир Стојанчевић, Српска књижевна задруга, књ. 394, Београд 1965. година.
Документација ЗСКСГБ, Досије споменика културе Дом Јована Цвијића.

House of Jovan Cvijić

5 Jelene Četković Street

Cultural monument

Детаљ са фасаде
Façade, detail

There is a noble tree growing in the courtyard at 5 Jelene Četković Street, *Sophora japonica Pendula*, the weeping Japanese pagoda tree. Its beauty and vigour measure up to the greatness of the man who planted it in the yard of his family house a hundred years ago, the Serbian scientist Jovan Cvijić. At the time the house was built, *Kopitareva gradina* was a peaceful neighbourhood with small private homes and gardens (*gradina*). The urbanisation of this part of the city began with the construction of the First Town Hospital on *Džordža Vašingtona* Street in 1868 and the land division and street construction plan laid out by the city council in the early 1900s.

The landscaped square which in 1907 replaced the former garden of the Metropolitan of Belgrade Michael (1826–98), a prominent figure

in ecclesiastical history, and which was named “*Kopitareva gradina*” (*Kopitar’s Garden*) after the Slavist of Slovenian origin *Jernej Kopitar* in 1924, has changed little since then. Family houses creating an ambience of urbanity had begun to be built there in the late 19th century by distinguished scientists, writers, artists, architects and merchants, such as *Laza Lazarević*, *Ljubomir Stojanović*, *Milan Antonović*, *Petar Palavičini*, *Panta Tadić*. The scientist *Jovan Cvijić* was one of them.

That Cvijić had his house built to his taste is obvious in every detail, so much so that we can picture him sitting at the stone table in the shade of the Japanese tree, absorbed in writing about the springs and waterfalls of eastern Serbia!

Детаљи рељефних зидних композиција, дело уметника Драгутина Медењака Инкиострија
 Wall ornaments by Dragutin Inkiostri Medenjak

Cvijić was born on 11 October 1865 in Loznica, western Serbia. He was schooled in his home town, Šabac and Belgrade. His high school days spent with classmates such as Mihailo Petrović Alas, Milorad Mitrović, Jakov Prodanović, all of them future Serbian greats, are vividly portrayed in Milan Vitezović's nostalgic novel about youth *The Hat of Professor Vujić*.

Having graduated from Belgrade's Great School in 1888, he proceeded to Vienna University to study geography and geology on government scholarship. In 1893 he defended his doctoral thesis "Die Karstphänomenen", described by the renowned British geologist Archibald Geikie as a landmark study in world geography. Still considered a fundamental work on morphology and hydrology issues, it makes Jovan Cvijić one of the founders of karstology. Upon his return from Vienna, Cvijić, barely twenty-eight years old, was appointed professor at the Great School and embarked on his dedicated research work.

Cvijić's scientific endeavour was versatile and complex. Travelling all over the Balkan Peninsula, the Southern Carpathians and Asia Minor, he covered more than 500,000 square kilometres, mostly on foot or horseback. Owing to his nature, perceptiveness and, above all, scientific mind, he collected data about regions, people, customs, social and psychological traits, migrations, always examining geographic, historical and social interactions and interdependences. He primarily was a geographer, but geologists, ethnologists, ethno-psychologists, sociologists and historians also consider him one of their own. One of the most important of his fourteen-volume *Collected Works* is *The Balkan*

Peninsula, published in Paris in 1918. He was an honorary member of several foreign academies of sciences, driving force behind many international conferences and recipient of many scientific merit awards. His name is engraved in bronze at the entrance to the Royal Geographical Society in London. He is remembered as one of the most distinguished and most widely known Serbian scientists.

Cvijić lived for most of his life in the family house at 5 Jelene Četković, where he died on 6 January 1927. Like many other houses in Kopitareva gradina, it was built by the contractor Sreten Stojanović in 1905. Simple, well-proportioned, tailored to the measure of a modest man, it is a typical example of the houses that were built at the periphery of Belgrade in the late 19th and early 20th century. Along Jelene Četković Street runs an ornamental wrought-iron fence with the gate leading into a smallish courtyard with a summer kitchen at the rear. Amidst the garden's greenery now stands the scientist's bust sculpted by Vladeta Perić in 1965. The one-storey house, with the protruding entrance bay on the courtyard-facing side, occupies a dominant corner position and unites with the neighbouring houses into a stylistic and architectural whole. The façades with six large windows are treated in the conventional style of academism, with stucco cornices and floral and geometric ornaments based on neo-Renaissance motifs.

Since 1967 the house is a home to the Memorial Museum of Jovan Cvijić, which keeps authentic artefacts testifying to the great scientist's life and work. The exhibits are diverse and range from notebooks, letters, manuscripts, maps,

atlases, books, various diplomas and medals, an ethnographic collection and furniture to the funeral wreath made at the request of King Alexander.

The interior consists of an entrance hall, an anteroom, a study, a drawing room, the parlour of Mrs Cvijić, and a dining room, which now contains a display of the scientist's documentation. All rooms are furnished with the original furniture and a number of everyday objects used by Cvijić. Maple wood furniture upholstered in a finely woven fabric with traditional folk patterns, a Pirot kilim, heavy red silk curtains, kerchiefs on the walls, Cvijić's portrait painted by Uroš Predić, are but a part of this unusual urban home interior revealing the pragmatic scientist's artistic sensibility.

The interior decoration by a young artist and Cvijić's good friend, Dragutin Inkiostri nicknamed Medenjak, forms a whole of exceptional value. This remarkably imaginative artist's irresistible need for creative freedom led him to sources of different cultures and traditions, from Florence in Italy to Prilep in Macedonia. From a self-taught painter ardently championing the national style to a teacher at the Arts and Crafts School, he left many works behind, regrettably little known to many: from the hand-painted wall decoration in the buildings of the Ministry of Finance, the National Bank, Kolarac Alehouse, the National Theatre to designs for the ornaments of the iconostasis of a church in Pančevo, children's book covers, various pieces of jewellery and furniture. Seeking to breathe new life into Serbian art through modern stylisation without resorting to foreign styles and trends, he travelled much, collecting indigenous folk motifs and using them in his work.

With the arrival of new art styles in Serbia in the early 1920s, the "national style" and its proponents began to lose appeal, and Inkiostri faced financial and health problems, spending his last days as a part-time teacher of ornamentation and wood carving. He died in utmost poverty on 16 September 1942, and the expenses of his funeral had to be met by the city council.

This outstanding decorator, painter, theoretician, ethnographer and pedagogue left his personal imprint on many a house in Belgrade. The house of Jovan Cvijić with its hand-painted wall decoration, some pieces of furniture and objects is one of the few that provide the opportunity for an exciting firsthand meeting with his work. The ornamental *al secco* murals have survived intact in the hall, the anteroom and Cvijić's study, although the colours have lost their brightness. After the Second World War, two of the five rooms were wall-papered. The walls and ceilings were covered in combined traditional ornamental motifs and spiralling art nouveau patterns which follow architectural shapes. The wall of the entrance hall opposite the door shows a relief composition of an eagle flying above the globe, wings fully stretched, a hammer in its claws. According to the accepted interpretation, it is a symbol of the house and its dweller. In

Салон за примање
Main parlour

Салон госпође Љубице
Mrs Cvijić's parlour

the next room, the antechamber, where a marble bust of Cvijić by Marko Brežanin is set up, an owl with a book on its wings and a hammer in its claws ponders amidst stucco ornaments below the painted ceiling. Apart from the painted wall decoration, Inkiostri designed the tile stoves, and the furniture made by the fine furniture workshop of Svetozar Vlajković.

A combination of the Mediterranean (Italian) spirit and traditional motifs from Šumadija (central Serbia), Herzegovina and Bosnia as an inspiration for decorating the house in 1908 speaks of Cvijić's understanding for and trust in the young designer, as he gave him the opportunity to give artistic form to folk expression in the areas of Cvijić's own scientific interest. In a letter to Cvijić written during the decoration work, Inkiostri said: "Every day I'm making something new and beautiful and, above all, purely national, so your words will come true."

Jovan Cvijić bequeathed the house (5 Teodosijeva Street at the time) to his beloved wife Ljubica to live in it until her death and then to the Jovan Cvijić Foundation. The House of Jovan Cvijić derives its heritage value from Cvijić's tremendous scientific merit, his formative influence as a professor on generations of Serbian geographers and ethnologists, the authenticity of the environment in which he lived, worked and died, the artwork of Dragutin Inkiostri and, finally, the entire setting of Kopitareva gradina.

Literature:

Lazar Trifunović, "Stara i nova umetnost", *Zograf* (1969), 44–45

Hristina Lisičić, "Dragutin Inkiostri Medenjak", *Zbornik za likovne umetnosti 1* (1965)

Jovan Cvijić, *Autobiografija i drugi spisi*, ed. by V. Stojančević (Belgrade: Srpska književna zadruga, 1965)

CHPIB Documentation, Cultural Property File: Dom Jovana Cvijića

"Победиће онај који буде културнији"
"...Ја никада не заборављам ово:
кад се узму дуги размаци времена, све су истине привремене"

"Товори и чланци" Ј. Цвијић

Дом Јована Цвијића

Издавач: Завод за заштиту споменика културе града Београда

За издавача: Нела Мићовић, директор

Текст: Ирена Сретеновић

Лектура: Анђелка Ковачевић

Превод: Марина Адамовић Куленовић

Графички дизајн: Лука Прокић

Фотографија: Снежана Неговановић

Фотодокументација Завода за заштиту споменика културе града Београда

Тираж: 1000 примерака

Штампа: Графостил, Крагујевац

Београд, 2013. година

Завод за заштиту споменика културе града Београда

Издање је омогућио Град Београд, Градска управа, Секретаријат за културу
и Министарство културе и информисања Републике Србије

СР - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

728.37(497.11 Београд)036

СРЕТЕНОВИЋ, Ирена, 1971-
Дом Јована Цвијића = House of Jovan
Cvijic / [Текст Ирена Сретеновић ; превод
Марина Адамовић Куленовић ; фотографија
Снежана Неговановић]. - Београд : Завод за
заштиту споменика културе града Београда
= Cultural Heritage Preservation Institute of
Belgrade, 2013 (Крагујевац : Графостил). -
10 стр. : илустр. ; 20 x 20 cm

Кор. насл. - Упоредо срп. текст и енгл.
превод. - Подаци о ауторки преузети из
колофона. - Текст штампан двостручно. -
Тираж 1.000. - Библиографија: стр. 6.

ISBN 978-86-81157-97-8

а) Београд - Дом Јована Цвијића - Водичи
COBISS.SR-ID 204089356

Завод за заштиту споменика културе града Београда
Cultural Heritage Preservation Institute of Belgrade